

Lliçó de graduació de la promoció 2013 “La comunitat cultural”

Jordi Balló,

professor del Departament
de Comunicació

Universitat
Pompeu Fabra
Barcelona

Benvolgut rector,
Benvolguda presidenta del Consell Social,
Benvolgudes famílies i membres de la comunitat universitària,
Benvolguts graduats i graduades del 2013 en Traducció i Interpretació, en Llengües Aplicades, en Comunicació Audiovisual, en Periodisme, en Publicitat i Relacions Públiques,

No conservo en la meva memòria el contracamp de la vostra mirada. O dit d'una altra manera menys fílmica, no he passat per aquesta experiència de l'acte de graduació des dels ulls de qui es gradua, o es llicencia, perquè en el temps de la meva vida universitària com a estudiant no es feia, o si es feia, jo no hi vaig anar. Però, malgrat aquesta falta d'experiència, em puc imaginar què es pot sentir en un moment de trànsit d'aquest tipus, per la reacció d'estudiants d'altres anys aquí mateix, a la Universitat Pompeu Fabra, i per haver viscut des del camp cultural les experiències dels que feien els seus primers passos professionals en aquest terreny. En qualsevol cas, el sentit principal d'aquest trànsit és que es viu com la continuïtat natural d'una aposta pel saber, la que heu fet en els anys universitaris i que ara reclama fer un pas endavant, amb una certa sensació de ruptura.

Un tall necessari, però que no vol dir ni de bon tros que sigui irreversible. De fet, és molt probable que molts de vosaltres continueu explorant altres camins de formació d'alt nivell que us ajudin a concretar més els vostres camps d'interès. I que trobareu maneres genuïnes de vinculació amb la vida universitària, que continua sent un capital necessari que us ha d'acompanyar en els anys que vénen. No és cosa nova mantenir aquesta vinculació, encara que abans es fes de manera més rudimentària. Sempre em va impressionar molt el que explicaven a les seves memòries alguns dels cineastes i tècnics que assistien a la vella i ja desapareguda Escuela de Cinematografía al Madrid dels anys cinquanta i seixanta del segle passat. Concretament en Joaquim Jordà, que va ser professor de guió a la UPF, ens explicava com alguns dels millors d'aquells estudiants decidien, tot i la seva absoluta i provada competència, suspendre voluntàriament algunes assignatures, per poder-se mantenir així vinculats a l'Escola i poder, com a mínim, seguir utilitzant les càmeres i les sales de muntatge i no desvincular-se definitivament dels altres estudiants i del focus de resistència cultural que aquell centre significava. Ara, afortunadament, hem trobat altres maneres de continuar amb aquesta vinculació. Però sempre he pensat que l'esperit d'aquella idea era revelador. Una primera consciència intuïtiva, i antiacadèmica, de no perdre el sentit de comunitat.

El sentit d'aquest trànsit al qual ara us sotmeteu se centra en un principi: posar en relació el que s'ha après amb la seva realització pràctica. La situació és paradoxal i no sempre fàcil: en el moment en què un se sent amb les millors capacitats i disposició per retornar a la societat tot allò que has desenvolupat en el teu camp d'interès, de recerca, d'experimentació, pot semblar que aquesta societat no està a punt per rebre't, que mira cap a un altre cantó, que no té inclosa en la seva agenda què ha de fer amb aquest potencial transformador que suposa tota generació que ocupa amb noves idees un territori. Us haig de dir que aquesta sensació no és en cap cas equivocada, és en gran part real: les institucions públiques o privades semblen, d'entrada, opaques, bloquejades, immunes a la renovació, sense polítiques clares d'incorporació de nous talents. Però també és bo saber que això s'ha declinat sempre així, i sempre de diverses maneres; que és un pols que tothom ha de mantenir en algun moment, i que per fer-ho és molt important cultivar aquest sentit de comunitat del qual us vull parlar. Aquest pols per assentar-se, encara que sembli que ningú no t'estigui esperant, és un pas fonamental per al futur, individual i col·lectiu. Perquè no és del tot cert que els altres no et mirin ni et busquin. Només cal que un col·lectiu, o una persona en singular, porti sota el braç un projecte diferent, que sigui capaç de trobar algun tipus de solució inesperada, autònoma, original per facilitar aquesta connexió perquè tothom ho trobi modèlic i encoratjador. Perquè la societat sap que és fonamental mantenir aquesta higiene de renovació, encara que no sempre sap com fer-ho. Aquesta cultura del projecte és la que us ha de permetre abordar amb més força aquest pols: el projecte reconeix la centralitat d'una idea, el seu potencial, la necessitat d'establir aliances per aconseguir-la. Però, sobretot, el projecte personal combat un dels mals pitjors de la cultura, la clientalització, l'excessiva dependència del que ja existeix. En el nostre camp ningú no ha de ser client de ningú: i aquesta és la millor manera de ser rendibles, conseqüents i necessaris.

Fixem-nos en el que deia fa unes setmanes la Neus Ballús, una directora de cine sorgida dels Estudis de Comunicació d'aquesta universitat. El seu film *La plaga* està entre els nominats a la millor òpera prima europea que es dictamina la setmana que ve a Berlín. I a la Neus, per tot arreu on va, d'Europa i de Sud-amèrica, li pregunten: com es poden fer tantes bones pel·lícules en una situació tan precària com la que es viu ara a Catalunya i a Espanya? I ella contesta que es com una reacció necessària, que es detecta a Portugal, a Grècia i a Itàlia, on s'estan fent obres importants, crítiques, amb una altra escala, amb altres protagonistes, amb altres maneres d'encarar la realitat, enmig de totes les dificultats. Aquest és l'entusiasme, la riquesa que genera la fortalesa d'un projecte.

Us parlava d'actituds, singulars o col·lectives. I en això els mestres de la vida i de la cultura ens serveixen, perquè alguns ens marquen camins que amb el pas del temps es recuperen com a models. Potser en la meua experiència d'aquest any, el que més m'ha il·luminat han estat les paraules que l'escriptor Alberto Moravia va pronunciar el novembre de l'any 1975 en el funeral del seu amic Pier Paolo Pasolini. Un creador, Pasolini, que va exercitar en la seva vida gairebé tots els territoris del saber que avui vosaltres representeu: va ser traductor, va ser filòleg, va ser poeta, va fer de la feina periodística un compromís inigualable, va ser cineasta, va ser sociolingüista, crític amb una societat consumista que conduïa a l'homogeneïtzació i que atacava la diversitat de llengües i de cultures. Doncs bé, el seu amic Moravia, un altre dels grans escriptors i activistes d'aquella Itàlia memorable, va dir que el principal valor de Pasolini era haver estat un home diferent, singular, que es movia amb el principi de dir sempre la veritat, sense calcular, amb una provocació benefactora. Una provocació benefactora: vet aquí una idea essencial. Gent que diu o fa coses que una societat potser en principi rebutja, perquè els és incòmoda en aquell moment, però que passat un temps tothom considera que ha estat un xoc necessari, una manera de demostrar una maduresa social. Moltes vegades, els que avisen que les coses no van bé estan sempre convidats a trobar un altre moment per dir-ho. Però la lliçó és aquesta: aquesta veritat dissident i incòmoda acaba sent fructífera, generosa, benefactora per a tothom.

Però Moravia també diu de Pasolini que era un igual, un similar a tots nosaltres. I sobre aquesta idea és com es construeix actualment la força de la comunitat cultural, un concepte clau, del qual vosaltres ja en formeu part, però que és necessari cultivar, construir, reivindicar, perquè en cada temps pren perfils diferents. La construcció d'aquest sentit de comunitat té a veure amb el que és comú, amb la nostra capacitat de saber establir les connexions fraternals necessàries per compartir les nostres vivències i els nostres objectius. De fet, no us ha de ser cap cosa estranya, perquè només amb aquests quatre o cinc anys que porteu en aquesta universitat ja heu establert aquest sentit de comunitat, conscientment o sense saber-ho, només per la pràctica continuada d'intercanvi, de crítica, de pragmatisme i d'utopia que tot projecte cultural necessita. Probablement heu establert aquest sentit de comunitat oberta al si dels vostres propis estudis i no ho heu fet prou amb un sentit de transversalitat, una pràctica que la universitat en general encara no sap potenciar prou bé. Aquesta sessió d'avui és un mirall d'això: en aquest acte comú ens sentim participants d'un mateix projecte i d'un mateix objectiu, encara que probablement sigui la primera vegada que ens trobem tots junts. Però tenir consciència d'aquesta insatisfacció relativa és el primer pas per cons-

truir iniciatives per combatre-ho. La Universitat es reforça quan sap extreure el màxim d'aquest sentit de comunitat: entre els que hi són, entre els que hi són i els que hi han estat, entre tots aquests i la societat amb què es retroalimenta. Establir aquests ponts de relació és un objectiu ineludible de tots plegats.

Però, com es construeix aquesta comunitat en l'actualitat? Durant molts anys de la història de la cultura, el sentit més fèrtil d'aquest principi se centrava en la pertinença a una cultura nacional, en el sentit de la proximitat i de les tradicions i els afectes comuns. Us parlava abans d'aquesta intel·lectualitat romana dels anys cinquanta i seixanta que, després d'una guerra devastadora, va ser una comunitat que va saber reforçar-se davant d'un poder que continuava sent molt repressiu. Contra això, la gent es trobava, discutia, unia els seus destins als dels altres. Dels 33 processos judicials que va patir Pasolini al llarg de la seva vida, i dels quals en va resultar absolt, mai no va anar-hi sol. Perquè la resta d'intel·lectuals que li donaven suport sabien que la seva lluita contra la intolerància moral i política era també la d'ells. Federico Fellini havia de produir la primera pel·lícula de Pasolini, però Fellini no es va decidir, i la pel·lícula es va rodar amb un altre productor. Però quan aquest film, *Accattone*, va ser prohibit per la censura italiana, Fellini va encapçalar el moviment per defensar-lo. I es va aconseguir, contra tot poder establert. Aquesta era una manera genuïna de comunitat cultural en proximitat, que encara ens mirem com un model que s'hauria de seguir i recuperar, per potenciar entre nosaltres, i més encara en moments de dificultats objectives com les que estem vivint, un temps de responsabilitat, també d'il·lusió per a la construcció d'una nova realitat col·lectiva.

Però sabem que això està variant. Que potser a aquest primer sentit de proximitat n'hi podem afegir un altre: la consciència, i la bellesa, de reconèixer en algú que viu molt lluny de nosaltres les mateixes afinitats, la mateixa voluntat de constituir-se en comunitat. Dic bellesa, perquè d'aquesta geografia d'afinitats en resulta una emoció, que apareix en saber reconèixer en algun tipus d'alteritat i de diferència uns objectius similars als nostres. Ho escrivia fa poc el professor Antonio Monegal: la identitat no existeix si no s'articula com a diferència. Necessitem de l'altre per saber qui som.

És per aquesta consciència arrelada en molts de nosaltres que s'ha produït la magnífica, espontània, reacció de defensa dels programes Erasmus davant de l'acció política per debilitar-los. Perquè és clar que l'acció ministerial ara congelada, però que ressorgirà en qualsevol moment, es deu a un principi ideològic

crystal·lí: concebre i potenciar els contactes europeus únicament com a resposta al que demanen els mercats, no al que reclama la comunitat cultural. Els Erasmus que imagina aquesta política educativa són només fruit de l'intercanvi de rendibilitats. I, en canvi, el que nosaltres entenem com a valor real de qualsevol activitat relacional és un intangible que convertirem en tangible: és la seva capacitat de crear una xarxa ampliada més enllà de les expectatives inicials; una xarxa desbordant, incontrolada, inesperada, sense càlcul, construïda com a fruit d'un primer atzar, però que és capaç de fer-nos ampliar aquest sentit de comunitat. El gest fraternal es troba en la força de la creació i d'ampliació d'un espai públic, que no és el mateix que un espai institucional.

Per tant, podem dir que aquest espai públic, aquest sentit de comunitat, ja no es defineix únicament amb les fronteres nacionals. Saber combinar aquesta dualitat entre proximitat i distància és substancial a les noves maneres de fer i de circular. Com ho és el de la singularitat i el de la col·lectivitat, el de ser diferent i el de ser similar.

Si hagués de resumir la qüestió actual de la comunitat cultural, jo ho diria així: és fonamental ser un mateix en relació amb els altres. O ho podria dir d'una altra manera: la solitud ja no és solitària.

Confio que tots aquests valors us acompanyin.

Moltes gràcies.

